

นโยบายและแนวทางการวิจัยของชาติระยะยาว
ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย

โดย ศ.นพ.ประเวศ วะสี

นโยบายและแนวทางการวิจัยของชาติระยะยาว ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย

เลขมาตรฐานสากลประจำหนังสือ ๙๗๘-๙๗๔-๓๒๖-๔๖๒-๗

พิมพ์ครั้งที่ ๑ กันยายน ๒๕๕๐
จำนวน ๓,๐๐๐ เล่ม

จัดพิมพ์และเผยแพร่โดย

สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.)

รูปเล่ม

วัฒน์สินธุ์ สุวรรตนาพันธ์

พิมพ์ที่

โรงพิมพ์เดือนตุลา

เอกสารประกอบการบรรยายนำ

ในการประชุมเรื่อง

“โครงสร้างนโยบายและแนวทางการวิจัยของชาติระยะยาว (๑๐ ปี)”

วันเสาร์ที่ ๘ กันยายน ๒๕๕๐ เวลา ๑๓.๓๐ น.

ณ ศูนย์ประชุมบางกอกคอนเวนชันเซ็นเตอร์

“... เทว เม ภิกข เว อนฺตา ...”

ส่วนสุดทั้งสองภิกษุไม่ควรเสพ

ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร

“...ตถาคตไม่เข้าใกล้ส่วนสุดทั้งสอง

ตถาคตจะสอนทางสายกลาง เพราะสิ่งนี้มี

สิ่งนั้นจึงมี เพราะสิ่งนี้ไม่มีสิ่งนี้จึงไม่มี ...”

อันตะหรือส่วนสุด หมายถึง ตายตัวสุดโต่ง (extremes)

เมื่อสุดโต่งตายตัวก็ไม่มีทางไป นอกจากขัดแย้งแตกหักรุนแรง

อำนาจคือความสุดโต่งตายตัว

ไม่สามารถฝ่าความยากของความซับซ้อนไปได้

ทางสายกลางคือทางแห่งปัญญา

มีแต่ปัญญาเท่านั้นที่จะฝ่าความยากไปได้

อนาคตของสังคมไทยคือการปรับจากสังคมแห่งอำนาจ

ไปสู่สังคมแห่งปัญญา

สารบัญ

ตอนที่ ๑ ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทยใน ๑๐ ปี ข้างหน้า	๖
๑. สังคมแห่งปัญญา	๘
๒. การวิจัยสำหรับคนทั้งมวล – คนทั้งมวลเพื่อการวิจัย	๙
๓. ความมุ่งมั่นร่วมกัน “ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย”	๑๑
๔. แนวคิดความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน	๑๓
ตอนที่ ๒ แนวทางการวิจัยเพื่อส่งเสริมความอยู่เย็นเป็นสุข ร่วมกันใน ๑๐ ปี ข้างหน้า	๑๘
๑. การวิจัยและพัฒนายุทธศาสตร์ชาติ	๒๐
๒. การวิจัยเพื่อสันติภาพและสันติวิธี	๒๑
๓. การวิจัยเพื่อความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น	๒๒
๔. การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพคน	๒๔
๕. การวิจัยเพื่อความธรรมทางสังคม	๒๖
๖. การวิจัยทรัพยากรของไทย	๒๗
๗. การวิจัยเพื่อสร้างเศรษฐกิจสมดุลและพอเพียง	๒๘
๘. การวิจัยเพื่อสร้างประชาธิปไตยและธรรมาภิบาล	๒๙
๙. การวิจัยเพื่อสร้างกองทัพหลังสมัยใหม่	๓๐
๑๐. การวิจัยเพื่อความเข้มแข็งทางวิทยาศาสตร์พื้นฐานและเทคโนโลยี	๓๑
ตอนที่ ๓ กลไกทางนโยบายการวิจัยของชาติ	๓๔

ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย
ใน ๑๐ ปี ข้างหน้า

ฉะนั้น ถ้าคิดว่าการวิจัยเป็นกระบวนการทางปัญญา คงจะต้องตอบ
โจทย์ใหญ่ ว่าการวิจัยจะช่วยปรับเปลี่ยนสังคมแห่งอำนาจไปสู่สังคม
แห่งการเรียนรู้และปัญญา เพื่อผ่านวิกฤตการณ์ไปสู่ความร่มเย็นเป็นสุขได้
อย่างไร นโยบายและแนวทางการวิจัยของชาติใน ๑๐ ปีข้างหน้าควรเป็น
อย่างไร

๑.

สังคมแห่งปัญญา

สัตว์เซลล์เดียวเช่นอะมีบาใช้การรับรู้ที่ผนังเซลล์เพื่อเคลื่อนไหว
หลบหลีกจากสิ่งแวดล้อมที่อันตราย สัตว์ที่มีหลายเซลล์และมีขนาดใหญ่ขึ้น
ต้องมีสมองที่ใหญ่ตามตัว เพื่อความอยู่รอด

สังคมที่ใหญ่และซับซ้อนก็ต้องมีสมองหรือปัญญาที่รู้เท่าทันความ
ซับซ้อนและจัดการตัวเองให้อยู่ในดุลยภาพได้ จึงจะมีความเป็นปกติหรือ
รอดพ้นจากวิกฤตการณ์ได้

สังคมทุกวันนี้มีหลายมิติ เชื่อมโยงกันหมดทั้งโลก เคลื่อนไหวเปลี่ยน
แปลงโดยรวดเร็ว เป็นระบบที่ซับซ้อน (Complex system) ในระบบที่ซับซ้อน
ความโกลาหล (Chaos) เกิดขึ้นได้ง่าย และอาจจะเกิดจากเหตุเล็กน้อย
และอยู่ห่างไกล จนมองไม่เห็น แต่ส่งแรงกระเพื่อมเข้ามาในความเชื่อมโยง
และทวีความแรงขึ้น แบบที่เรียกว่า “ปรากฏการณ์ผีเสื้อกระพือปีก”

ในสังคมที่ซับซ้อนสับสนและยากเช่นนี้ คงจะออกจากวิกฤตการณ์
ไม่ได้ ถ้าไม่ปรับตัวไปเป็นสังคมแห่งปัญญา แต่สังคมที่มีโครงสร้างทางดิ่ง
อย่างสังคมไทย คือสังคมที่มีความสัมพันธ์กันด้วยอำนาจจากบนลงล่าง
การจะปรับไปเป็นสังคมแห่งปัญญาเป็นเรื่องยากมาก เพราะสังคมชนิดนี้มีการ
เรียนรู้ค่อยๆ น้อย แต่มีการใช้อำนาจมากทั้งอำนาจรัฐและอำนาจเงิน ดังจะเห็น
ได้ว่าไม่ว่าการพัฒนาใดๆ ก่อนข้างติดขัดหรือล้มเหลว ทั้งเรื่องการเมือง
สังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม จนวนวาย สับสน และรุนแรง

๒.

การวิจัย

สำหรับคนทั้งมวล - คนทั้งมวลเพื่อการวิจัย

(Research for All – All for Research)

มีผู้ปรารภนานแล้วว่า “การวิจัยคือวิถีชีวิต”

เพราะวิถีชีวิตคือการเรียนรู้ และการวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้

ความจริงตามธรรมชาติ คือ ความเป็นอนิจจังหรือการเปลี่ยนแปลง
มนุษย์จะต้องรู้ความจริง จึงจะอยู่รอดได้ การเรียนรู้ทำให้รู้ความจริง การ
วิจัยคือการนำเอาสิ่งที่รับรู้มาวิเคราะห์ สังเคราะห์ เป็นความรู้ที่ชัดเจน สูงขึ้น
ลึกขึ้น และทำให้ความรู้ที่อยู่ในสภาพที่เหมาะสมกับการใช้งาน และประเมินการ
ใช้ความรู้ว่าได้ผลมากน้อยเพียงใดเพื่อปรับตัวให้รู้ดียิ่งขึ้น และทำได้ดียิ่งขึ้น
อย่างต่อเนื่อง

ในสังคมปัจจุบันที่ซับซ้อน จะเข้าถึงความจริงได้ยากด้วยการรับรู้
เท่านั้น เพราะจะถูกหลอกให้เข้าใจผิดได้ง่าย ต้องสามารถแยกแยะอะไรจริง
อะไรไม่จริงและวิเคราะห์สังเคราะห์ให้เกิดความรู้ที่ชัดเจน สูงขึ้น ลึกขึ้น จึงจะ
เข้าถึงความจริงที่ซ่อนอยู่เบื้องหลังความซับซ้อนนั้น ๆ

ฉะนั้น การเรียนรู้เพียงการรับรู้เท่านั้นจึงไม่พอ แต่ต้องสามารถวิจัยให้เข้าถึงความจริงภายใต้ความซับซ้อนอันเป็นปรกติวิสัยของโลกในปัจจุบัน การวิจัยจึงต้องเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ ที่ไหนมีการเรียนรู้ที่นั่นมีการวิจัย การเรียนรู้เป็นวิถีชีวิต การวิจัยจึงต้องเป็นวิถีชีวิต หรือเป็นวัฒนธรรม

ที่ชาติอ่อนแอทางปัญญาเพราะเราไปแยกการศึกษาและการวิจัยออกจากกันเป็นคนละกระบวนการ การศึกษามีมาก แต่การวิจัยมีน้อย เราจึงอ่อนแอทางปัญญา การวิจัยต้องเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา ถ้าที่ไหนมีการศึกษาที่นั่นมีการวิจัย การวิจัยก็จะมีมากและช่วยให้เกิดความเข้มแข็งทางปัญญา

มีตัวอย่างของชาวบ้านและชุมชนที่เมื่อวิจัยแล้วทำให้พ้นวิกฤต

ลุงคำปวน ที่อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย ปลูกดอกไม้เมืองหนาวขาย ลุงแกมาคุยที่สวนจตุจักรว่าดอกไม้อะไรขายได้และราคาเท่าไร ซึ่งอาจเรียกว่า วิจัยตลาด ในการปลูกลุงแกทำหลายวิธีเปรียบเทียบกับดูว่าวิธีไหนให้ผลคุ้มค่า (Cost – benefit) กว่า แกก็เลือกวิธีนั้นมาทดลองต่อไปและปรับปรุงให้ดีขึ้นอย่างต่อเนื่อง เรียกว่าวิจัยตลอดเวลา ทำให้ลุงคำปวนมีรายได้ดียิ่งนัก ลองนึกดูว่าถ้าแพทย์ทำอย่างลุงคำปวน คือวิจัยว่าการตรวจรักษาอย่างไรให้ผลคุ้มค่า ผู้ป่วยและประเทศชาติจะได้ประโยชน์สักเพียงใด

มีชุมชนที่สามารถทำวิจัยเรื่องของชุมชนเอง เช่น วิจัยรายรับรายจ่ายของชุมชน ทำให้ปรับพฤติกรรมการผลิตและการบริโภค หลุดพ้นจากความยากจนอย่างถาวร ชุมชนอย่างนี้กำลังมีมากขึ้นเรื่อย ๆ

ฉะนั้น ที่ว่าการวิจัยเป็นวิถีชีวิตนั้น ไม่เพียงแต่วิถีชีวิตทางปัจเจกบุคคลเท่านั้น แต่หมายถึงวิถีชีวิตขององค์กรต่างๆ ด้วย เช่น ชุมชน กรม กอง บริษัท โรงเรียน โรงงาน กองทัพ เป็นต้น จึงเรียกว่าเป็นการวิจัยเพื่อคนทั้งมวล และคนทั้งมวลเพื่อการวิจัย และการวิจัยก็จะเป็นวัฒนธรรม

ฉะนั้น การที่การวิจัยจะก่อให้เกิดพลังทางปัญญาของชาติ ต้องไม่มองการวิจัยแบบแยกส่วน เป็นเรื่องจับจ้องก๊อ ก๊าก ๆ หรือเรื่องของบางส่วนบางคนเท่านั้น แต่การวิจัยเป็นเรื่องของทั้งหมด

๓.

ความมุ่งมั่นร่วมกัน “ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย”

การจะทำอะไร ๆ ให้มีพลังต้องสร้างความมุ่งมั่นร่วมกัน หากองค์กรหรือสังคมหรือประเทศมีความมุ่งมั่นร่วมกันแล้วจะเกิดพลังสร้างสรรค์มหาศาล

ขณะนี้อัศวินและสถาบันต่าง ๆ ต่างก็มีวัตถุประสงค์ของตัวเองแยก ๆ กัน ขาดพลังขับเคลื่อนร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเศรษฐกิจ การศึกษา สาธารณสุข สิ่งแวดล้อม การเกษตร ความยุติธรรม ตำรวจ ทหาร ศาสนา แต่ละเรื่องก็มองแบบแยกส่วน และทำแบบแยกส่วน ไม่มีพลังร่วม แม้เรื่อง การวิจัย ถ้าเอาการวิจัยเป็นตัวตั้งก็จะมีมุมมองว่าเป็นเรื่องของคนพวกหนึ่ง ตนไม่เกี่ยว

ฉะนั้น การที่จะทำให้การวิจัยมีพลัง ต้องหาตัวตั้งที่คนทั้งหมดเห็นร่วมกันและมีความมุ่งมั่นร่วมกัน แผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผนที่ ๑๐ ซึ่งเป็นผลจากวิวัฒนาการทางความคิดของคนไทยจำนวนมากมาร่วมกันมาเป็นเวลานานพอสมควร ว่าเป็นแผนเพื่อ

“ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย”

น่าจะเป็นตัวตั้งที่ทุกภาคส่วนร่วมกันได้ ไม่มีภาคส่วนใด ๆ ในสังคมที่ไม่เกี่ยวกับการสร้างความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเศรษฐกิจ การศึกษา สาธารณสุข สิ่งแวดล้อม การเกษตร ความยุติธรรม ตำรวจ ทหาร ศาสนา ฯลฯ ล้วนเกี่ยวข้องกับความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทยทั้งสิ้น

ควรสังเกตว่า แผนฯ ๑๐ เป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญ

เดิมแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเป็นตัวยึด ต่อมาก็เติมคำว่าสังคม แต่ตัวตั้งก็ยังเป็นเศรษฐกิจ แผนฯ ๘ ว่าเอาคนเป็นตัวตั้ง แต่ในแง่ปฏิบัติก็ยังเอาวัตถุเป็นตัวตั้ง มาแผนฯ ๑๐ นี้เอาความอยู่เย็นเป็นสุขเป็นตัวตั้งเสียเลย และมีคำว่า “**ร่วมกัน**” อยู่ด้วย ซึ่งมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะการพัฒนาในโลกทุกวันนี้เป็นการพัฒนาแบบทอดทั้งกันและทอดทั้งสิ่งแวดล้อม คำว่า “**ร่วมกัน**” หมายถึงวิถีชีวิตร่วมกัน (Living together) ซึ่งย่อมต้องหมายถึงการอยู่ร่วมกันอย่างสันติทั้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์และระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม จริง ๆ แล้วมนุษย์ไม่มีทางเลือกอื่นอย่างลงตัวได้เลยนอกจากไปให้ถึงการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

ฉะนั้น ทุกภาคส่วนในสังคมควรมีความมุ่งมั่นร่วมกันที่เป้าหมายของแผนฯ ๑๐ คือ “ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย” ซึ่งควรพยายามทำให้ได้ภายใน ๑๐ ปีข้างหน้า

การวิจัยใน ๑๐ ปีข้างหน้า ก็คือการวิจัยที่จะช่วยให้ประเทศไทยบรรลุเป้าหมาย “**ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย**”

๔.

แนวคิด

“ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย”

ถ้าทำความเข้าใจว่า “ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย” คืออะไร และขึ้นกับปัจจัยอะไร ก็สามารถนำไปทำแผนพัฒนาและแผนการวิจัยได้ แนวคิดอาจมีหลายรูปแบบ ในที่นี้จะนำเสนอ ๕ รูปแบบ คือ

๔.๑ แนวคิดความอยู่เย็นเป็นสุขตามแผนฯ ๑๐

แผนฯ ๑๐ มองว่าความอยู่เย็นเป็นสุขหมายถึงสภาวะที่คนมีคุณภาพชีวิตที่ดี ดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพทั้งจิต กาย ปัญญา ที่เชื่อมโยงกับเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม อย่างเป็นองค์รวม และสัมพันธ์กันได้อย่างดีงาม นำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติระหว่างคนกับคน และอยู่ร่วมกันอย่างสมดุลระหว่างคนกับธรรมชาติแวดล้อม มีองค์ประกอบสำคัญ ๖ ประการ ที่เป็นปัจจัยพื้นฐานในการสร้างความสุข คือ

๑. การมีสุขภาวะที่ดี
๒. ครอบครัวอบอุ่น
๓. ชุมชนเข้มแข็ง
๔. เศรษฐกิจที่เข้มแข็งและเป็นธรรม
๕. สภาพแวดล้อมดี
๖. สังคมประชาธิปไตยที่มีธรรมาภิบาล

๔.๒ แนวคิดความอยู่เย็นเป็นสุข คือ “ดุลยภาพ”

ดุลยภาพ คือ การที่องค์ประกอบทุกอย่างเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างถูกต้องแล้วเกิดความสมดุล ทำให้เกิดความเป็นปกติและความยั่งยืน สุขภาวะเกิดจากความเป็นปกติและความยั่งยืน

ดูสภาพต้องมีทั้งภายในตัวเองและกับภายนอก ประเทศไทยตั้งอยู่ในกระแสโลกาภิวัตน์อันเชี่ยวกราก ซึ่งอาจซัดให้ประเทศไทยล้มทั้งยืน นั่นคือเสียดูสภาพอย่างยิ่งและไม่สามารถรักษาความเป็นปกติสุขได้ การจะรักษาดูสภาพกับโลกได้เราจึงต้องมีความสามารถสูงที่จะเข้าใจโลกและมีสมรรถนะในการเผชิญกับภัยคุกคามในรูปแบบต่าง ๆ

รูปที่ ๑ ประเทศไทยอยู่ในกระแสโลกาภิวัตน์อันเชี่ยวกราก ซึ่งอาจซัดให้เรล้มทั้งยืนได้

ดูสภาพในตัวเองขึ้นกับความสัมพันธ์อย่างถูกต้องระหว่างคน สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม หรือเรียกว่ามีความเป็นธรรมทางสังคม

ความเป็นธรรมทางสังคมทำให้มีสุขภาวะ การขาดความเป็นธรรมทำให้เกิดความระส่ำระสาย ความขัดแย้ง ความรุนแรง หรือมีคัลลิกซ์

การจะมีความเป็นธรรมทางสังคม คนต้องมีจิตสำนึกทางศีลธรรม และมีกลไกของรัฐที่ส่งเสริมความเป็นธรรม พระปฐมบรมราชโองการที่ว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” นั้น ชี้ให้เห็นว่า ประโยชน์สุขของมหาชน จะเกิดขึ้นต่อเมื่อแผ่นดินมีธรรมครองธรรมคือความถูกต้อง

๔.๓ แนวคิดความอยู่เย็นเป็นสุข คือ “ศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์”

ศักดิ์ศรีและคุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์เป็นเรื่องสำคัญที่สุด

การเคารพศักดิ์ศรีและคุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์ของคนทุกคนคือ ศีลธรรมพื้นฐานของสังคม และเป็นรากฐานของสิ่งดีงามทั้งปวง เช่น ประชาธิปไตย สิทธิมนุษยชน สิทธิสตรี สิทธิเด็ก สิทธิคนพิการ สิทธิผู้สูงอายุ สิทธิคนชายของ ความเป็นธรรมทางสังคม ถ้าคนมีสำนึกในศักดิ์ศรีและสิทธิ ความเป็นมนุษย์ของตนจะมีความสุขอย่างลึกซึ้ง และถ้าสังคมเคารพศักดิ์ศรี และคุณค่าความเป็นคนของคนทุกคนอย่างเท่าเทียมกันจะนำไปสู่ความเป็นธรรมทางสังคม ทำให้เกิดความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน

ฉะนั้น การพัฒนาทุกชนิดไม่ว่าจะเป็นสังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม การเมือง ต้องมีการเคารพศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นมนุษย์ของคนทุกคนเป็นตัวตั้ง

๔.๔ แนวคิดความอยู่เย็นเป็นสุข คือ “สันติภาพ”

สันติภาพหรือสันติภาวะคือสภาวะสงบ ไร้ความรุนแรง ไร้สงคราม สงครามและความรุนแรงทำให้ขาดสุขภาวะและขาดโอกาสในการพัฒนา ความรุนแรงอย่างโจ่งแจ้ง เช่น การใช้อาวุธทำร้ายกัน การฆ่า สงคราม แต่มีผู้เรียกความยากจนและความอยุติธรรมในสังคมว่าเป็นความรุนแรงอย่างเงียบๆ ก็มี ความยากจนและความอยุติธรรมในสังคมก่อให้เกิดความตายและความทุกข์ให้แก่ประชาชนจำนวนมากกว่าที่เกิดจากสงครามหลายเท่า

ความขัดแย้งมีเป็นธรรมดาในทุกสังคม สังคมต้องมีความสามารถในการคลี่คลายความขัดแย้งด้วยสันติวิธี ป้องกันไม่ให้ลุกลามไปเป็นความรุนแรง ยุคปัจจุบันซึ่งเป็นอารยธรรมวัตถุนิยมบริโภคนิยมเงินนิยม มีความขัดแย้งและความรุนแรงมากขึ้น บ่อนทำลายการอยู่ร่วมกันด้วยความสุข สงครามในตะวันออกกลางเกิดจากคู่ขัดแย้งขนาดใหญ่ ซึ่งบางคนเรียกว่าเป็นสงครามทางอารยธรรม ซึ่งมีขอบเขตกว้างขวาง อันอาจถึงประเทศอื่น รวมทั้งประเทศไทยเข้าไปสู่ความขัดแย้งและสงครามได้ ความรุนแรงใน

จังหวัดชายแดนภาคใต้ซึ่งยังแก้ไขไม่ได้ เป็นตัวอย่างของการขาดความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันเพราะขาดสันติภาพ

สันติภาพคือความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน ก็เป็นอีกแนวคิดหนึ่งที่สามารถเชื่อมโยงกับแนวคิดความอยู่เย็นเป็นสุขอื่นๆ ได้ทั้งหมด แต่ดังเรื่องสันติภาพและสันติวิธีขึ้นมาให้เห็น เพราะสังคมในยุคเปลี่ยนผ่านไปหาจุดลงตัวใหม่นี้ จะต้องผ่านความเสียต่านสูง ถ้าสังคมมีสมรรถนะในสันติวิถีการเปลี่ยนผ่านก็จะเจ็บปวดน้อยลง

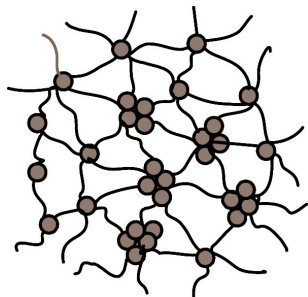
๔.๕ แนวคิดความอยู่เย็นเป็นสุข คือ “ประชาสังคม”

โครงสร้างของสังคมกำหนดคุณสมบัติของสังคม

สังคมที่มีความสัมพันธ์ทางตั้ง (Vertical relationship) คือความสัมพันธ์ระหว่างผู้มีอำนาจข้างบนกับผู้ไม่มีอำนาจข้างล่าง ผู้คนจะขาดความเสมอภาค และภราดรภาพ ไม่สามารถรวมตัวร่วมคิดร่วมทำได้ มีการเรียนรู้

(ก) ความสัมพันธ์ด้วยอำนาจทางตั้ง

(ข) ความสัมพันธ์ด้วยความเสมอภาคและภราดรภาพทางราบ

รูปที่ ๒ สังคมทางตั้ง (ก) และสังคมทางราบ (ข)

น้อยมีการใช้อำนาจมาก ผู้คนมีพฤติกรรมเบี่ยงเบน ในสังคมทางตั้งเศรษฐกิจจะไม่ดี การเมืองไม่ดี และศีลธรรมจะไม่ดี ทำอย่างไร ก็ไม่ดี ถึงมีการเลือกตั้งประชาธิปไตยก็ไม่เกิด เพราะสังคมยังสัมพันธ์กันด้วยอำนาจ

สังคมที่มีความสัมพันธ์ทางราบ (Horizontal relationship) คือสังคมที่มีความเสมอภาค ผู้คนสามารถเข้ามารวมตัวร่วมคิดร่วมทำด้วยภราดรภาพ สังคมที่มีความสัมพันธ์ทางราบที่เรียกว่ามีความเป็น “ประชาสังคม” (Civil Society) เศรษฐกิจจะดี การเมืองจะดี และศีลธรรมจะดี แต่ที่จริงประชาสังคมคือประชาธิปไตย เพราะมีความเสมอภาค ภราดรภาพ และมีส่วนร่วม

โครงสร้างทางตั้งทำให้เกิดความไม่เป็นธรรมทางสังคม ฉะนั้นภายใต้โครงสร้างอย่างนี้ จะพัฒนาเศรษฐกิจและศีลธรรมอย่างไร ก็แก้ความยากจนและสร้างสังคมศีลธรรมไม่ได้ เพราะความยากจนเกิดจากความอยุติธรรมในสังคม ภายใต้โครงสร้างทางตั้งจึงไม่มีทางสร้างความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน การปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางสังคมจากโครงสร้างทางตั้งไปสู่โครงสร้างทางราบหรือประชาสังคม จึงจำเป็นต่อการสร้างประชาธิปไตยและความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน

แนวคิดความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันคงจะมีแบบอื่นๆ อีก ที่กล่าวมา ๕ แบบ ก็มีอะไรที่เชื่อมโยง ทับซ้อน และเสริมกัน แต่เป็นการดึงบางแง่มุมให้เด่นขึ้น แต่ละแบบที่กล่าวมาเพียงย่อย่อ อาจนำไปขยายความได้อีกมากจากการผสมกันทั้ง ๕ แบบ นำไปสู่หัวข้อใหญ่ๆ ของแนวทางการพัฒนาและการวิจัยในระยะ ๑๐ ปีข้างหน้าดังที่จะกล่าวถึงในตอนที่ ๒

ตอนที่
๒

แนวทางการวิจัย
เพื่อส่งเสริมความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน
ใน ๑๐ ปีข้างหน้า

เรื่องนี้เป็นการศึกษาที่ใหญ่และต้องอาศัยนักวิจัยจากหลายสาขาที่เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่าย และอาจต้องมีสถาบันวิจัยที่ว่าด้วยเรื่องนี้เป็นเครื่องมือ

จากแนวคิดความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน ที่กล่าวถึงในตอนที่ ๑ ข้อ ๔ ข้างต้น สามารถนำมาเป็นเรื่องที่ควรพัฒนาและวิจัยใหญ่ๆ ๑๐ เรื่อง ดังต่อไปนี้

๑.

การวิจัยและพัฒนายุทธศาสตร์ชาติ

ในกระแสโลกาภิวัตน์ที่มีผลกระทบเข้ามาถึงประเทศไทยได้อย่างรุนแรงและรวดเร็ว เพื่อความสัมพันธ์กันอย่างไม่เสียดุล เราต้องมีความรอบรู้และรู้เท่าทันเกี่ยวกับสถานการณ์ในโลกทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นเศรษฐกิจ การเงิน การเมือง การทหาร วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี กฎหมาย การทูต การดำเนินการขององค์กรระหว่างประเทศในด้านต่างๆ เพื่อนำมาวางยุทธศาสตร์ชาติ ไม่ให้เราเสียเปรียบหรือป้องกันผลกระทบทางลบ แต่เพิ่มโอกาสในด้านดี

การวิจัยเรื่องนี้ต้องทำอย่างเข้มข้นและทันการ มิฉะนั้นจะตกเป็นฝ่ายถูกกระทำจากเรื่องที่เกิดขึ้นในโลก หรือทำให้เราก้าวผิดถูกตึงเข้าไปสู่ความขัดแย้งที่ตึงอันตรายมาสู่ประเทศของเรา

๒.

การวิจัย

เรื่องสันติภาพและสันติวิธี

ในขณะที่มีความขัดแย้งในเรื่องต่างๆ เต็มไปหมด ประเทศมีสมรรถนะในการแก้ความขัดแย้งด้วยสันติวิธีน้อยมาก ประเทศแคนาดาซึ่งเล็กกว่าไทย มีศูนย์จัดการความขัดแย้งในมหาวิทยาลัยถึง ๑๐ แห่ง รวมทั้งมีกลไกการจัดการความขัดแย้งอื่น การแก้ความขัดแย้งด้วยสันติวิธียังรวมถึงความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Restorative justice) ด้วย

ถ้าเราไม่วิจัยสร้างความรู้และทักษะในการแก้ความขัดแย้งด้วยสันติวิธี รวมทั้งการส่งเสริมสันติภาพ บ้านเมืองจะตึงเครียด ขัดแย้ง ปะทะรุนแรง หรือถูกดึงเข้าสู่สภาวะสงครามได้

การวิจัยเรื่องสันติภาพและสันติวิธีจึงมีความจำเป็นต่อความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย

๓. การวิจัย เพื่อความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น (แนวคิดเรื่องสร้างพระเจดีย์จากฐาน)

การที่เราทำอะไรไม่สำเร็จล้มแล้วล้มอีก เพราะว่าเรา “สร้างพระเจดีย์จากยอด” อะไรๆ ที่สร้างจากยอดโดยไม่มีฐานก็ต้องพังลงๆ ประชาธิปไตยเราก็สร้างแต่ข้างบน แล้วก็ล้มลุกคลุกคลาน

เศรษฐกิจเราก็สร้างข้างบน และใช้คำพูดว่าให้มันกระเด็นลงข้างล่าง (Trickle down) แล้วก็วิกฤตซ้ำซาก แก่ความยากจนไม่ได้ ดังที่มีคนพูดว่าจนอย่างดักดาน

การศึกษาก็เช่นเดียวกัน ที่ไม่ได้ช่วยให้ชาติเข้มแข็งทางปัญญาได้ทันการ การดูแลรักษาสິงแวดล้อมก็ไม่สำเร็จ ป่าไม้ถูกทำลายไปจนเกิดปรากฏการณ์แห้งแล้งและน้ำท่วมมากขึ้นและบ่อยขึ้น วัฒนธรรมก็สนใจแต่วัฒนธรรมข้างบนไม่สนใจวัฒนธรรมข้างล่าง เลยไม่สามารถใช้วัฒนธรรมสร้างความเข้มแข็งให้เศรษฐกิจสังคมสิ่งแวดล้อม มีปัญหาเรื้อรังเรื่องความขัดแย้งระหว่างระบบราชการรวมศูนย์กับวัฒนธรรมท้องถิ่น อาการของความขัดแย้งมีหลายอย่าง อย่างหนึ่งคือปัญหาความรุนแรงที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ฯลฯ

การสร้างพระเจดีย์ต้องสร้างจากฐาน

ถ้าฐานพระเจดีย์แข็งแรง ก็รับรองรับองค์และยอดพระเจดีย์ให้แข็งแรงมั่นคงและสง่างาม

ฐานของสังคมคือชุมชนท้องถิ่น ชุมชนท้องถิ่นเป็นฐานของการพัฒนาทุกชนิดทั้งประชาธิปไตย เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม สุขภาพ ควรวิจัยส่งเสริมให้ชุมชนท้องถิ่นเข้มแข็งทุกด้าน และให้การพัฒนาทุกด้านเชื่อมโยงและเกื้อกูลกันกับความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น

รูปที่ ๓ ชุมชนท้องถิ่นเปรียบประจวบฐานของพระเจดีย์ การพัฒนาทุกชนิดต้องเชื่อมกับฐาน ยอดพระเจดีย์คือศีลธรรม ความดี ความงาม

เมื่อชุมชนท้องถิ่นหรือฐานของสังคมแข็งแรงแล้ว จะช่วยให้สังคมทั้งสังคมอยู่ในดุลยภาพได้ง่าย เพราะฉะนั้นในเป้าหมาย “ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย” จะขาดการวิจัยเพื่อความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่นไม่ได้เลย สิ่งที่น่าทำมากคือการพัฒนาอย่างบูรณาการทั้งจังหวัดโดยมีชุมชนท้องถิ่นเป็นฐาน และมีมหาวิทยาลัยอย่างน้อยหนึ่งแห่งเข้าร่วมวิจัย อย่างที่เรียกว่าหนึ่งมหาวิทยาลัยต่อหนึ่งจังหวัด

๔. การวิจัย เพื่อพัฒนาคุณภาพคน

การที่จะมีความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันได้ คนจะต้องมีคุณภาพสูง มีมโนธรรมสำนึกแห่งความถูกต้องและการอยู่ร่วมกันอย่างแข็งแรงพอที่จะไม่ถูกอำนาจเงินขัดسادให้ล้มระเนระนาดทางศีลธรรม เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สามารถสร้างสรรค์ประชาธิปไตยและธรรมาภิบาล ประกอบสัมมาชีพ สามารถเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่อง

ในยุคสมัยแห่งความซับซ้อนและสับสน คงจะไม่มีทางออกจากวังวนแห่งวิกฤตการณ์ ถ้าประเทศไทยไม่เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ ถ้าทุกคนในทุกภาคส่วนของสังคมมีกระบวนการเรียนรู้ที่ดีที่เหมาะสมกับวัยและสอดคล้องกับลักษณะหรือความถนัดเฉพาะตัว สังคมทั้งหมดจะเป็นสังคมแห่งปัญญา หรือสังคมอุดมปัญญา เช่น

- (๑) เด็กปฐมวัยในทุกครอบครัวมีพัฒนาการการเรียนรู้ที่ดี
- (๒) ผู้เรียนในสถานศึกษาทั้งหมดมีกระบวนการเรียนรู้ที่ดี
- (๓) คนในชุมชนทั้ง ๘ หมู่หมู่บ้าน ๘ ตำบลมีการเรียนรู้ที่ดี
- (๔) คนในองค์กรทุกชนิดมีการเรียนรู้ที่ดี
- (๕) ผู้ใช้แรงงาน ผู้สูงอายุ คนพิการ คนชายขอบ และคนกลุ่มอื่นใดมีการเรียนรู้ที่ดี

ทั้ง ๕ ข้อข้างต้นน่าจะครอบคลุมทุกคนในทุกภาคส่วนของสังคม เพื่อให้สมกับคำว่า “การศึกษาสำหรับคนทั้งหมด” (Education for All) หรือการเรียนรู้ที่ดีสำหรับคนทั้งหมด เมื่อคนทั้งหมดที่ไหนมีการเรียนรู้ที่ดี สังคมนั้นก็จะกลายเป็นสังคมแห่งปัญญา ซึ่งถ้ากล่าวโดยพื้นที่ก็เช่น

- (๑) ทุกตำบลเป็นตำบลแห่งปัญญา

- (๒) ทุกเทศบาลเป็นเทศบาลแห่งปัญญา
- (๓) ทุกเมืองเป็นเมืองแห่งปัญญา
- (๔) ทุกจังหวัดเป็นจังหวัดแห่งปัญญา
- (๕) กรุงเทพฯ เป็นมหานครแห่งปัญญา เป็นต้น

ควรจะร่วมกันแสวงหาและพัฒนาการเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง โดยเข้าใจว่าการเรียนรู้ไม่ได้มีแต่การท่องหนังสือเท่านั้น แต่มนุษย์มีการรับรู้ทุกทางอายตนะอย่างหลากหลาย เช่น จากการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลและสิ่งแวดล้อม จากการเล่น จากกิจกรรม จากการทำงาน จากการรับรู้ข้อมูลข่าวสารทางสื่อต่าง ๆ เช่น การอ่าน ทางวิทยุ โทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต

ศิลปะเป็นสิ่งเร้าการเรียนรู้และการหลอมรวมใจ สติและสมาธิเป็นเครื่องช่วยการรับรู้ให้ตรงต่อความเป็นจริงและเข้าถึงปัญญา

กระบวนการทางวิทยาศาสตร์หรือการวิเคราะห์สิ่งที่รับรู้ให้รู้ความจริงที่ตรงและลึกมากขึ้น ควรจะอยู่ในการเรียนรู้ทุกเรื่อง ไม่ใช่มีเฉพาะในวิชาวิทยาศาสตร์เท่านั้น เป็นต้น

นอกจากกระบวนการเรียนรู้แล้ว ทุกพื้นที่ควรสนใจจัดการแหล่งเรียนรู้ เช่น การมีห้องสมุดชุมชนในทุกหมู่บ้าน อินเทอร์เน็ตชุมชน พิพิธภัณฑ์ชุมชน วิทยุชุมชน เป็นต้น

การส่งเสริมการอ่านให้เป็นวัฒนธรรม และการมีหนังสือดี ๆ ให้อ่านกันได้อย่างทั่วถึง เป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญในการพัฒนาปัญญาของชาติ การมีนโยบายและวิธีการส่งเสริมให้วิทยุและโทรทัศน์มีรายการที่ระบือถึงปัญญามากขึ้น การส่งเสริมให้มีการสร้างวรรณกรรม ละคร ภาพยนตร์ที่ดี ที่ได้รับความนิยมอย่างกว้างขวาง จะเป็นการพัฒนาสติปัญญาของคนทั้งชาติโดยรวดเร็ว

ทั้งหมดนี้เป็นเรื่องยากแต่ต้องทำให้ได้ ต้องอาศัยการสร้างเป้าหมายและวิสัยทัศน์ร่วมกันของคนทั้งชาติในการวิจัยและการจัดการความรู้ขนาดใหญ่

๕. การวิจัย เพื่อความเป็นธรรมทางสังคม

ความเป็นธรรมทางสังคมเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดสำหรับความสามัคคีของคนในชาติ ความสงบ และความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน สังคมต้องมีจิตสำนึกเรื่องความเป็นธรรมทางสังคม แล้วทำความเข้าใจในเรื่องความเป็นธรรมในทุกด้าน เช่น

- **ความเป็นธรรมในการเข้าถึงทรัพยากร** ถ้ามีการเข้าถึงทรัพยากรอย่างเป็นธรรม คนจะไม่ยากจนและสามารถรักษาและเพิ่มทรัพยากรได้
- **ความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจ** ระบบเศรษฐกิจที่เอื้อรายใหญ่มากกว่ารายย่อย ความแตกต่างทางเศรษฐกิจฐานะที่ห่างมากเกินไปทำให้ช่องว่างระหว่างอำนาจใหญ่มากนำไปสู่ความไม่เป็นธรรมนานาชนิด อาชญากรรมทางสังคม และอาชญากรรมทางการเมือง
- **ความเป็นธรรมทางกฎหมาย** ขณะนี้มีกฎหมายที่ไม่ยุติธรรมต่อคนจนมาก
- **ความเป็นธรรมทางการปกครอง** การปกครองที่รวมศูนย์อำนาจ ทำให้เกิดความไม่เป็นธรรม
- **ความเป็นธรรมทางการศึกษา**
- **ความเป็นธรรมเรื่องสวัสดิการสังคม**
- **ความเป็นธรรมทางสาธารณสุข**
- **ความเป็นธรรมต่อสตรี** คนพิการ คนชายขอบ ผู้ด้อยโอกาสต่าง ๆ เหล่านี้ เป็นต้น

ระบบความยุติธรรมเป็นระบบใหญ่ที่ซับซ้อน ซึ่งต้องใช้การวิจัยเป็นอย่างมากเพื่อปฏิรูประบบความยุติธรรม

๖. การวิจัยทรัพยากรของไทย

หลักใหญ่ของการสร้างความอยู่เย็นเป็นสุขคือการจัดการการใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุดอย่างเป็นธรรมและยั่งยืน ฉะนั้นจึงต้องมีการวิจัยให้ทราบสถานภาพ แนวโน้ม และการใช้อย่างถูกต้อง ต้องรวมทรัพยากรหรือทุนทุกชนิดทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม เช่น ทรัพยากรคน ทรัพยากรธรรมชาติ โครงสร้างต่าง ๆ องค์กร ทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม ความรู้ ซึ่งรวมถึงความรู้ในตัวคนและเทคโนโลยีต่าง ๆ ด้วย

การวิจัยเกี่ยวกับทรัพยากรที่เป็นคนนั้น ถ้าทำด้วยการเปลี่ยนมุมมองใหม่จากการมองว่าผู้คนบางกลุ่มเป็นภาระ (Burden) แต่มองว่าเป็นทรัพยากรหรือทุน (Asset) เช่น ผู้สูงอายุและคนพิการ จะทำให้เรามองว่าในผู้สูงอายุก็ดี คนพิการก็ดี มีความรู้ความสามารถอะไรบ้าง และจะทำประโยชน์ได้อย่างไร อันจะทำให้เกิดพลังใจและพลังสร้างสรรค์

ถ้ามองว่าทุกคนมีศักดิ์ศรี มีคุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์ และมีศักยภาพในการสร้างสรรค์ สังคมจะมีพลังสร้างสรรค์มหาศาล รูปธรรมในเรื่องนี้คือการเคารพความรู้ในตัวคน ความรู้ไม่ได้มีแต่ในตำราเท่านั้น แต่ในทุกคนมีความรู้ที่อยู่ในตัวที่ได้มาจากการทำงานและประสบการณ์ชีวิต ถ้าเราเคารพความรู้ในตัวคน คนทุกคนจะกลายเป็นมีเกียรติ และมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์ ควรมีการทำแผนที่มนุษย์ (Human mapping) ในทุกพื้นที่ ว่าใครมีความรู้ความถนัดในเรื่องอะไรบ้าง แล้วนำมาใส่ไว้ในระบบข้อมูลทางอิเล็กทรอนิกส์ที่ทุกคนเข้าถึงได้ การวิจัยแผนที่มนุษย์ดังกล่าวจะสร้างความภูมิใจและกำลังใจให้คนทั้งแผ่นดิน เกิดแหล่งเรียนรู้ทั่วประเทศ และเป็นฐานของเศรษฐกิจ วัฒนธรรม อันกว้างกว้างใหญ่ไพศาล

ทุกพื้นที่ เช่น ตำบล อำเภอ จังหวัด ควรวิจัยให้ทราบว่าในพื้นที่ของตนมีทรัพยากรอะไรอยู่บ้าง และจะจัดการเพื่อการอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันได้อย่างไร

๓. การวิจัย เพื่อสร้างเศรษฐกิจสมดุลและพอเพียง

เศรษฐกิจสมดุลและพอเพียงเป็นปัจจัยให้เกิดการอยู่เย็นเป็นสุข
ร่วมกัน เศรษฐกิจสมดุลและพอเพียงขึ้นกับหลักสำคัญ ๓ ประการ คือ

๑. การมีสัมมาชีพเต็มพื้นที่

๒. ชุมชนท้องถิ่นเข้มแข็ง

๓. เศรษฐกิจมหภาคเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจชุมชนอย่างเกื้อกูลกัน

สัมมาชีพหมายถึงอาชีพที่ไม่เบียดเบียนตนเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น
ไม่เบียดเบียนสิ่งแวดล้อม มีรายจ่ายน้อยกว่ารายได้

การมีสัมมาชีพเต็มพื้นที่จะขจัดอบายมุขต่างๆ ออกไป เช่น การลัก
ขโมย การพนัน ยาเสพติด และก่อให้เกิดความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน ทุก
พื้นที่ควรพยายามสร้างสัมมาชีพให้เต็มพื้นที่ ทุกฝ่ายสนับสนุนให้มีสัมมาชีพ
เต็มพื้นที่ ทั้งทางฝ่ายนโยบาย ฝ่ายวิชาการ และการศึกษา ฝ่ายการเงินการคลัง
ฝ่ายกฎระเบียบภาครัฐ ฝ่ายธุรกิจ และฝ่ายการพระศาสนา เพราะนี่คือการ
พัฒนาศีลธรรมที่ใหญ่ที่สุด

ชุมชนท้องถิ่นเข้มแข็งจะช่วยให้เกิดความสมดุล เศรษฐกิจชุมชน
และเศรษฐกิจท้องถิ่นต้องเกื้อกูลกัน และเป็นปราการที่ป้องกันไม่ให้ทุนขนาดใหญ่
เข้ามาทำลายให้เสียสมดุล

เศรษฐกิจมหภาคกับเศรษฐกิจชุมชนควรจะเชื่อมโยงอย่างเกื้อกูลกัน
จะทำให้เกิดความแข็งแรงและมั่นคงไปด้วยกัน เศรษฐกิจมหภาคที่ไม่เชื่อม-
โยงกับฐานเศรษฐกิจชุมชน คิดแต่พึ่งตลาดภายนอกอย่างเดียว จะสุ่มเสี่ยง
วูบวาบ และวิกฤตได้ง่าย เชื่อมโยงไปสู่วิกฤตการณ์ทางการเมืองอยู่บ่อยๆ

เรื่องที่กำลังข้างต้นยังมีผู้เข้าใจน้อย ต้องการการวิจัยและการเรียนรู้

ร่วมกัน เพื่อทำให้เกิดเศรษฐกิจสมดุลและพอเพียง เพื่อสังคมไทยจะ
สามารถพัฒนาจากพื้นฐานที่เป็นธรรมและแข็งแรง

๔. การวิจัยเพื่อ สรรค์สร้างประชาธิปไตยและธรรมาภิบาล

ประเทศไม่สามารถก้าวหน้าไปได้โดยปราศจากประชาธิปไตยที่แท้-
จริงและธรรมาภิบาล ท่ามกลางการขาดจิตสำนึกและโครงสร้างที่เป็น
ประชาธิปไตย เพียงแต่การเลือกตั้งก็ไม่ได้ทำให้เกิดประชาธิปไตย เป็นแต่เพียง
การต่อสู้เพื่อเอาชนะกันโดยมีการใช้อำนาจเงินและอำนาจรัฐมากกว่าความรู้
และความถูกต้อง ฉะนั้นจึงมีการวิจัยเพื่อสรรค์สร้างประชาธิปไตยและ
ธรรมาภิบาล ควรสร้างความเข้าใจว่าประชาธิปไตยที่แท้จริงประกอบด้วย
อะไรบ้าง เช่น

- มโนธรรมสำนึกต่อส่วนรวม และความถูกต้อง
- การถกเถียงกันด้วยเหตุผลและสันติ
- ความเสมอภาค และการรวมตัวกันทำกิจกรรมสาธารณะที่เรียกว่า
ว่ามีความเป็นประชาสังคม
- ประชาชนมีบทบาทในการกำหนดนโยบายและตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐทุกระดับ
- มีความเข้มแข็งของประชาธิปไตยชุมชน และประชาธิปไตยท้องถิ่น
เป็นต้น

การปฏิรูปภาครัฐให้มีประชาธิปไตยและธรรมาภิบาลเป็นเรื่องใหญ่และยาก แต่ก็เป็นเรื่องที่ต้องทำ ถ้าสังคมไทยจะหลุดพ้นไปสู่วิกฤตและธรรมาภิบาลได้ การปฏิรูปด้วยอำนาจคงจะทำได้ยาก เพราะภาครัฐนั้นมีอำนาจสูงสุดอยู่แล้ว แต่เป็นอำนาจที่ไม่ต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลง จึงต้องการการวิจัยและจัดการความรู้ให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานในตัวเอง (Personal transformation) ในองค์กร (Organizational transformation) และในสังคม (Social transformation)

ประชาธิปไตยและธรรมาภิบาลจะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานใน ๓ ระดับดังกล่าวมา

การวิจัยและการพัฒนาทุกเรื่องต้องนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานทั้ง ๓ ประการนั้น จึงจะเกิดการอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน

๙. การวิจัย เพื่อสร้างกองทัพหลังสมัยใหม่

คำว่ากองทัพหลังสมัยใหม่ (Postmodern) ผมเอามาจากอาจารย์ปณิธาน วัฒนายากร กองทัพเป็นทรัพยากรอันมโหฬารของชาติ ถ้ากองทัพไม่เข้ามาเล่นการเมือง ไม่ถูกแทรกแซงทางการเมือง และมีความเป็นทหารอาชีพ จะมีความหมายต่อประชาธิปไตยและความเข้มแข็งของประเทศมาก หากกองทัพเข้ามายุ่งเกี่ยวกับอำนาจทางการเมืองหรือถูกแทรกแซงทางการเมือง กองทัพจะแตกแยกอ่อนแอ และไม่สามารถพัฒนาเป็นทหารอาชีพได้

สังคมสมัยใหม่มีความเชื่อมโยงสลับซับซ้อนและเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ยากที่จะรักษาคุณภาพในตัวเองและกับโลก ถ้ากองทัพเทอะทะโบราณล้าหลังย่อมไม่สามารถร่วมสร้างสรรค์หรือถึงกับตกเป็นภาระของประเทศชาติได้ เช่นเดียวกับสถาบันสงฆ์ที่ยากที่จะปฏิรูปตัวเองได้ภายในสภาพที่ปิดอยู่กับตัวเอง นอกจากจะเปิดให้สังคมมีส่วนร่วม และสังคมต้องมีจิตสำนึกว่ากองทัพเป็นสถาบันหรือทรัพยากรที่สำคัญของสังคม ซึ่งต้องช่วยกันให้สามารถปรับแนวคิด โครงสร้าง และภารกิจ ให้เป็นกองทัพหลังสมัยใหม่ ว่องไว ปราดเปรื่องทางปัญญาและกำลัง ที่จะเผชิญปัญหาสมัยใหม่อันซับซ้อนและสร้างสรรค์สังคมที่เข้มแข็งดีงามเพื่อการอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน

ในการปรับกองทัพไปสู่การเป็นกองทัพหลังสมัยใหม่ไม่อาจทำได้ด้วยอำนาจ แต่ด้วยการวิจัยที่สร้างความรู้และเรียนรู้ร่วมกันทุกฝ่ายไปพร้อมกัน

๑๐. การวิจัยเพื่อความเข้มแข็ง ทางวิทยาศาสตร์พื้นฐานและเทคโนโลยี

ปีหนึ่งๆ เราขาดดุลทางเทคโนโลยีกับต่างชาติหลายหมื่นหรืออาจกว่าแสนล้านบาท เพราะเราใช้แต่ทำอะไรไม่ได้ งานทางวิศวกรรมที่ยากเราก็ต้องจ้างที่ปรึกษาต่างชาติด้วยอัตราสูงมาก ควรจะสำรวจว่าเราขาดดุลเทคโนโลยีเรื่องอะไรบ้าง แล้วพยายามพัฒนาความสามารถในเรื่องนั้นๆ โดยเร่งด่วน โครงการใหญ่เป็นพันหรือหมื่นล้านบาทควรมีมาตรการว่าต้อง

ใช้งบประมาณด้วยสัดส่วนที่เปอร์เซ็นต์ของโครงการเพื่อการวิจัยและการพัฒนากำลังคน คงจะไม่ยากที่รัฐบาลจะกำหนดสัดส่วนของงบประมาณดังกล่าว แต่ต้องมีวิธีการที่ชัดเจนว่าจะใช้งบประมาณดังกล่าวเพื่อการวิจัยและการพัฒนากำลังคนอย่างไร

แต่งงานวิศวกรรมที่ยากและซับซ้อน เราจะทำไม่ได้ถ้าวิทยาศาสตร์พื้นฐานเช่นคณิตศาสตร์และฟิสิกส์ของเราไม่เข้มแข็ง เรายังมีจำนวนนักคณิตศาสตร์และนักฟิสิกส์ที่เก่งๆ ไม่มากพอ จำเป็นต้องมีนโยบายและแผนที่จะสนับสนุนมหาวิทยาลัยบางแห่งเร่งสร้างมวลวิกฤตของนักวิทยาศาสตร์พื้นฐานดังกล่าว อาจจะต้องถึงแห่งละ ๑๐๐ - ๒๐๐ คน และจัดสภาพการทำงานให้สามารถทำการวิจัยที่มีคุณภาพสูงและผลิตนักวิทยาศาสตร์รุ่นใหม่ได้

ในอีกด้านหนึ่งคือเทคโนโลยีชาวบ้านหรือเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับชุมชน ควรมีการวิจัยสำรวจในทุกพื้นที่ว่าชาวบ้านได้ค้นพบและใช้เทคโนโลยีที่มีประโยชน์สูงสุดประหยัดสุดอะไรบ้าง แล้วนำมาขยายผล ในขณะเดียวกันชุมชนก็ขาดเทคโนโลยีที่เหมาะสม ถ้ามหาวิทยาลัยทำงานกับชุมชนแล้ววิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีที่เหมาะสม จะช่วยให้เศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็ง การช่างทุกชนิด เทคโนโลยีชีวภาพ ทิสชูคัลเจอร์ การวิจัยพลังงานชุมชนเป็นสิ่งที่ต้องการมาก ถ้าชุมชนสามารถผลิตพลังงานทางเลือกขึ้นพอใช้ในชุมชน จะมีความหมายต่อคุณภาพทางเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมมาก

การมีนโยบายให้ทุกมหาวิทยาลัย ทำการวิจัยโดยเอาพื้นที่เป็นตัวตั้งโดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันเต็มพื้นที่ที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง

ที่กล่าวมาข้างต้น ไม่ได้กล่าวถึงการวิจัยเป็นรายภาค เช่น การวิจัยด้านการเกษตร การวิจัยด้านสาธารณสุข การวิจัยด้านศาสนา การวิจัยด้านอุตสาหกรรม การวิจัยด้านต่างๆ เหล่านี้เป็นที่รู้จักกันดี มีองค์กรรับผิดชอบที่มีความเข้มแข็งมากน้อยต่างกัน อันเป็นเรื่องที่จะต้องพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น แต่ถ้าภาคต่างๆ ศึกษาแนวทางการวิจัยเพื่อความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันทั้ง ๑๐

ประการดังกล่าวข้างต้น จะสามารถปรับให้การพัฒนาในด้านต่างๆ เหล่านั้นเชื่อมโยงกับการส่งเสริมเป้าหมายอยู่เย็นเป็นสุขได้ดีขึ้น และเชื่อมโยงกันระหว่างสาขา เพราะเป้าหมายความอยู่เย็นเป็นสุขควรเป็นเป้าหมายร่วมของทุกสาขา อย่างเรื่องสุขภาพหรือสุขภาพะในความหมายที่ครอบคลุมนอกเหนือไปจากเรื่องโรคและโรงพยาบาลแล้ว ย่อมไปทับซ้อนอย่างแนบแน่นกับ “ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย” ฉะนั้น การวิจัยใน ๑๐ เรื่องที่กล่าวข้างต้นล้วนตกอยู่ในกรอบใหญ่ของคำว่าระบบสุขภาพ

จริง ๆ แล้ว การวิจัยทุกสาขาล้วนตกอยู่ในสภาพค้ำเขี่ยหากินเองตามยถากรรม เพราะขาดกลไกการทำงานทางนโยบายตามที่กล่าวถึงในตอนต้นที่ ๓ ซึ่งถ้าสร้างให้มีขึ้นก็จะทำให้การวิจัยในด้านต่างๆ เข้มแข็งขึ้น

การวิจัยทั้ง ๑๐ เรื่อง เป็นเรื่องใหญ่และยากไม่สามารถทำได้ด้วยกลไกการจัดการการวิจัยเท่าที่มีอยู่ในปัจจุบัน จำเป็นต้องคิดถึงกลไกทางนโยบายการวิจัยที่สามารถทำนโยบายการวิจัยขนาดใหญ่และมีทรัพยากรที่จะทำให้ปฏิบัติตามนโยบายได้จริง ดังจะได้นำเสนอในตอนต่อไป

ตอนที่
๓

กลไกทางนโยบายการวิจัยของชาติ

สำนักงานคณะกรรมการนโยบายการวิจัยแห่งชาติ

ควรมีการตั้ง “สำนักงานคณะกรรมการนโยบายการวิจัยแห่งชาติ” เป็นหน่วยงานของรัฐที่เป็นอิสระ มีผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับนโยบายและยุทธศาสตร์การวิจัยที่เก่งๆ ประมาณ ๑๐ คน และเจ้าหน้าที่ประมาณ ๒๐ คน สำนักงานนี้เป็นอิสระที่เชื่อมโยงกับองค์กรที่มีสมรรถนะทางนโยบาย ดังต่อไปนี้

๑. สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (สการวิจัย)
๒. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สภาพัฒน์)
๓. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
๔. สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (สวทช.)
๕. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)
๖. สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.)
๗. สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.)

คณะกรรมการควรมีนายกรัฐมนตรีเป็นประธาน กรรมการประกอบด้วยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ผู้อำนวยการสำนักงานงบประมาณ ผู้บริหารองค์กรทั้ง ๗ ข้างต้น และผู้ทรงคุณวุฒิทางนโยบายการวิจัย

ไม่ว่านายกรัฐมนตรี หรือรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง หรือผู้อำนวยการสำนักงานงบประมาณจะเปลี่ยนไปอย่างไร ก็ตาม ต้องมีความพยายามเป็นพิเศษที่จะให้ท่านเข้าใจและเห็นคุณค่าในนโยบายการวิจัยแห่งชาติและความจำเป็นที่จะต้องเคลื่อนไหวทรัพยากรขนาดใหญ่และคล่องตัวเข้ามาทำให้ทำตามนโยบายได้ โดยเฉพาะหากนายกรัฐมนตรีเข้าใจในเรื่องการวิจัยใหญ่ๆ ๑๐ เรื่องดังที่กล่าวในตอนท้าย ๒ ก็จะได้เห็นคุณค่าว่าการวิจัยทั้ง ๑๐ เรื่องนั้นคือเครื่องมือที่จะทำให้รัฐบาลทำงานที่สำคัญแต่ยากให้สำเร็จนั่นเอง ฉะนั้นจึงไม่น่ามีนายกรัฐมนตรีคนใดที่ไม่ต้องการเครื่องมือของความสำเร็จดังกล่าว

การวิจัยทั้ง ๑๐ เรื่องดังกล่าวในตอนท้าย ๒ เป็นเรื่องใหญ่และยากองค์กรต่างๆ ๗ องค์กร ที่กล่าวในหน้าถัดไป คือ สภาวิจัย สภาพัฒนฯ สกว. สวทช. สสส. สช. สวรส. อาจสนับสนุนบางเรื่องหรือบางส่วนของเรื่อง แต่คงจะทำทั้งหมดไม่ได้ เพราะมีข้อจำกัด

เมื่อมีการตั้งสการวิจัยแห่งชาติใน พ.ศ. ๒๕๐๒ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นายกรัฐมนตรี ใช้คำว่า “เพื่อให้เป็นสมองของชาติ” ซึ่งเป็นแนวคิดที่ดีมาก แต่ขาดการคิดเชิงระบบว่าระบบอะไรที่จะเอื้ออำนวยให้ระบบการวิจัยมีประสิทธิภาพ ก็เลยจับสภาวิจัยใส่ในระบบราชการ ระบบราชการเป็นระบบควบคุมมากกว่าเป็นระบบที่สนับสนุนความงอกงาม งานพัฒนาถ้าจับใส่ระบบราชการอาจจะแคะแกรนได้ง่าย

ที่ผ่านมาระบบราชการในประเทศไทยเปรียบเหมือนต้องค้ำยันตัวเองตามยถากรรมที่ปราศจากความเข้าใจและสนับสนุนจากฝ่ายนโยบายและฝ่ายจัดสรรทรัพยากรของประเทศ เราจึงอ่อนแอทางปัญญา และไม่น่าจะฝ่าวิกฤตต่อไปได้ด้วยระดับสติปัญญานานี้

นายกรัฐมนตรี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง และผู้อำนวยการสำนักงานงบประมาณ จะปล่อยให้การวิจัยของชาติอยู่ในสภาวะอ่อนแอต่อไปอีกไม่ได้แล้ว จำเป็นต้องเข้ามาทำความเข้าใจเรื่องการวิจัยของชาติอย่างจริงจัง การจะทุ่มทรัพยากรเพื่อการวิจัยและการสร้างนักวิจัยนั้น ถ้ารัฐบาลเห็นความสำคัญก็มีวิธีทาง “การเงินการคลังเพื่อสังคม” เยอะแยะไป ในที่นี้คือ “การเงินการคลังเพื่อการวิจัย” สักปีละ ๑-๒ หมื่นล้านบาทก็ทำได้โดยไม่ยาก

หากนายกรัฐมนตรีเข้าใจและเข้ามาเป็นผู้นำในการพัฒนาและขับเคลื่อนนโยบายการวิจัยของชาติ การที่จะปรับสังคมให้เป็นสังคมแห่งปัญญา พยายามออกไปจากวิกฤตการณ์เรื้อรังก็เป็นไปได้ง่ายขึ้น

สังคมบอบช้ำมาจากวัฒนธรรมอำนาจและการต่อสู้เชิงอำนาจ ถึงเวลาที่คนไทยจะช่วยกันปรับเปลี่ยนไปเป็นสังคมแห่งปัญญา จึงจะหลุดจากวิกฤตการณ์ไปสู่ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันได้